

УДК 378.147:613.377

**СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ВИМОГ
ДО ВИПУСКНИКА ПЕДАГОГІЧНОГО ВИЩУ
ЯК ДО ОРГАНІЗАТОРА ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ ВИХОВАННЯ
ТА РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ**

Борис МАКСИМЧУК

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Анотація. У статті звертаємо увагу на необхідність формування валеологічної компетентності майбутніх учителів у процесі фізичного виховання. У дослідно-експериментальній роботі ми досліджували системи ціннісних орієнтацій студентів-педагогів, а також валеологічні якості як об'єктивізація системи світоглядного ставлення студентів до професійної діяльності й життєвої позиції здоров'яформувальної програми.

Ключові слова: валеологія, педагогічна освіта, здоровий спосіб життя.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що теоретичні розробки можуть претендувати на впровадження в широку практику за умови підтвердження їх експериментально. Відновлення системи освіти, з яким прямо зв'язаний процес формування особистості майбутнього вчителя з високою культурою професійної діяльності здоров'ярозвивального характеру, вимагає невідкладного, але неквапливого й зваженого рішення. І справа тут не тільки в тому, що задум підготовки вчителя з розширеним спектром професійних якостей припускає освоєння викладачем управлінської ролі при сприянні підліткам у формуванні відповідального ставлення до власного здоров'я й способу життя, що саме по собі не просте завдання. Складність проявляється в тому, що цей процес упроваджується в сферу інтимних світоглядних структур людини, і непродумані рекомендації можуть негативно вплинути на його розвиток.

У дослідно-експериментальній роботі ми досліджували системи ціннісних орієнтацій студентів-педагогів, а також валеологічні якості як об'єктивізація системи світоглядного ставлення студентів до професійної діяльності й життєвої позиції здоров'яформувальної програми.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз результатів досліджень науковців щодо формування здорового способу життя (В. Бобрицька, С. Кириленко, С. Лапаєнко, В. Нестеренко, Н. П'ясецька, Є. Чернишова та ін.) свідчить, що у вітчизняній педагогіці відчувається брак наукових досліджень, у яких би обґрунтовувалися теоретичні та методичні підходи до формування валеологічної компетентності студентів педагогічних університетів.

Значущість проблеми здорового способу життя, формування культури здоров'я особистості зумовила появу нового наукового напрямку – валеології, досліджень із проблем валеологічної освіти та виховання (Т. Бойченко, І. Брехман, Е. Вайнер, М. Гончаренко, М. Гриньова, Т. Книш, Ю. Лісцин, С. Страшко та ін.). Останніми роками відокремилася педагогічна валеологія (І. Глинянова, Л. Дихан, В. Кукушкін, Л. Татарнікова та ін.), яка вивчає валеологічне виховання, валеологічний супровід дітей та юнацтва.

Філософського рівня феномена здоров'я людини стосуються праці Е. Кудрявцевої, Ю. Лісцина, Л. Сущенко; медико-біологічний рівень відображено в дослідженнях М. Амосова, В. Войтенка, З. Шкиряк-Нижник; соціально-педагогічний – у роботах В. Петренка, Г. Царегордцева, Д. Изуткіна, Л. Матроса та інших авторів. Культура здоров'я особистості є предметом дослідження В. Горашука, О. Дубогай, Е. Казіна, Ю. Лісцина та ін.

Проблему здоров'я людини здебільшого пов'язують з ефективністю системи фізичного виховання (Е. Вільчковський, Г. Григоренко, О. Дубогай, С. Канішевський).

У роботах таких авторів як Л. Сущенко, О. Міхеєнко та інших розкрито загальні підходи до соціальних технологій щодо формування валеологічного світогляду й засад здорового способу життя; визначено головні напрями оптимізації способу життя, проведено аналіз сучасних оздоровчих систем та програм.

Питання валеологічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів освіти представлено у дисертаційному дослідженні Т. Книш, майбутніх фахівців з фізичної реабілітації – О. Міхеєнка, майбутніх біологів – І. Поташнюк, майбутніх викладачів у вищих закладах освіти I-II рівнів акредитації – Н. П'ясецької.

Мета дослідження. Формування валеологічної компетентності майбутніх учителів у процесі фізичного виховання.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел; метод Рокіча, соціологічні методи (експертна оцінка), метод математичної статистики.

Виклад основного матеріалу. Звертаючись до аналізу системи ціннісних переваг як до вищої ланки духовної налаштованості підлітка, ми використали метод Рокіча при тестуванні 286 студентів експериментального педагогічного впливу й 272 студентів, які виступають як контрольна група. Для того, щоб простежити стійкість вибору ціннісних орієнтирів й уникнути швидких висновків, що не враховують можливість нещирої відповіді, студентам було запропоновано написати твір про сенс життя, власне призначення й ціннісні пріоритети в індивідуально-професійному аспекті життєдіяльності. При побудові кривої профілю ціннісних орієнтацій враховувалися цінності, що одержали оцінку в 10-ти і більше % студентів, які брали участь у тестуванні. Аналіз графіка кращих термінальних цінностей (список А) при порівнянні показав, що переваги в обох групах збігаються з десяти позицій. В експериментальній групі в 1,5 разу частіше студенти відзначають такі цінності: активне діяльне життя, пізнання й воля; в 1,8-2,3 разу – продуктивне життя, розвиток, щастя інших і творчість, тобто вказують той „набір” ціннісних орієнтацій, на яких вибудовується концепція справжнього дослідження. Отримані дані ми порівняли зі змістом творчого завдання. При аналізі творів вибудовувалася шкала пріоритетів, що дублювала, власне кажучи, шкалу цінностей, „вимірних” за допомогою методу Рокіча в більшості з розглянутих позицій. Результат збігся стосовно одинадцяти ціннісних уподобань. У письмовій роботі студенти обох груп однаково часто порівняно з тестовим завданням відзначали значущість матеріально забезпеченого життя (36 % із загального числа творів), щасливого сімейного життя (54 %) і впевненості в собі (9 %). У творах з експериментальної групи студенти висловлювали думки альтруїстичного змісту частіше, ніж при тестуванні (27 %). Так, з обох вимірів „щастя інших” мало ціннісне значення в студентів експериментальної групи в 2 рази частіше порівняно з підсумками контрольної групи.

Графік інструментальних пріоритетів (список Б) свідчить про збіг профілю малюнка в обох групах з дванадцяти позиціями. Студенти, які брали участь в експериментальній роботі, на відміну від тих, які навчаються в контрольних групах, у 1,6-2,2 разу частіше віддавали перевагу таким цінностям як незалежність, освіченість, відповідальність, самоконтроль, сміливість у відстоюванні своєї думки, ефективність у справах. При зіставленні інструментальних цінностей, виділених студентами як при тестуванні, так й у творчому завданні, простежується паралель з багатьох критеріїв. Однак у письмовій роботі не одержали відображення такі ціннісні якості як незалежність, сміливість у відстоюванні своєї думки, чесність.

Характеристики „освіченість” й „ефективність у справах” у письмових роботах студентів з експериментальних груп траплялися рідше в порівнянні з результатом тестування за методом Рокіча. Треба відзначити, однак, що загальна картина ціннісних орієнтацій у студентів в обох групах й у випадку використання методу психологічного тестування, і на прикладі творчого міркування про життєві пріоритети збігаються з більшості позицій, що дозволяє розцінювати отримані дані як такі, що об'єктивно відображують суть досліджуваної проблеми.

Щодо термінальних цінностей, то профіль непопулярних уподобань у студентів в обох групах збігається: цінність „розваги” як ледарство засуджує кожен третій студент, „краса природи й мистецтва” випала із пріоритетної уваги кожного п'ятого випробуваного. У студентів, які беруть участь в експерименті, цінність „ефективність у справах” й „чесність” називалися в числі менш затребуваних приблизно в 2 рази рідше, ніж у протилежній групі. Аналогічний результат був при оцінюванні ставлення до пріоритетів має потребу в серйозному підкріпленні в процесі подальшої роботи.

Всебічна характеристика поглядів, уявлень і переконань випускників педагогічного ви-

шу може бути описана лише за допомогою дослідження цілісної системи їх світоглядного ставлення до здорового способу життя, у якому помітний прямий зв'язок між сформованістю основ валеогенної свідомості (переконань) і здоров'язміцнювальної поведінки. Як метод дослідження був використаний метод побудови профілів певних властивостей особистості, широко випробуваний дослідниками.

За допомогою експертної групи були визначені найважливіші, з її точки зору, валеологічні якості, що відображають ставлення молодого вчителя до здоров'я в системі виховання. Їх виявилось 14: потреба бути здоровим, валеогенна свідомість, досягнення поставлених завдань (вольові якості), освіченість у питаннях охорони й зміцнення здоров'я й здорового способу життя, повага законів держави й міжнародного права в цій області, повага й слідування за національними прогресивними традиціями організації оптимального життєзабезпечення, валеологічна активність, профілактичний підхід у розумінні сутності здорового способу життя, саморегуляція, нарощування резервів організму, валеологічна компетентність, валеологічна культура, відповідальність за стан власного здоров'я, єдність свідомості й поведінки (вихованість).

Як з'ясувалося, діапазон відібраних експертами якостей виявився досить широким. У нього ввійшли поняття філософського, культурологічного, національно-етнічного, психологічного й іншого рівнів. Різниця у відібраних параметрах значно ускладнює процес формування валеологічних якостей і, здавалося б, може свідчити про недоліки еталону порівняння. Однак варто враховувати, що формування світоглядного ставлення до способу життя у виші задає лише фундаментальну (базову) систему координат в інтелектуальному, емоційно-ціннісному й поведінковому становленні майбутнього фахівця, що в подальшій індивідуально-професійній діяльності вчитель опановуватиме за допомогою самовиховання й самоосвіти. З другого боку, людина з багатим внутрішнім світом схильна переборювати сковувальні рамки визначеності й однозначності при вирішенні життєвих колізій. Як позитивне явище відзначимо не оформленість меж системи валеологічних якостей, що вказує на її динамічність і внутрішні процеси саморозвитку й відторгнення елементів, що перешкоджають особистісному й професійному прогресові.

Наступне завдання полягало в оцінюванні кожної позиції зразка валеологічних якостей за дев'ятибальною системою: 1 – дуже низький рівень, 2 – низький, 3 – нижчий за середній, 4 – трохи нижчий за середній, 5 – середній рівень, 6 – трохи вище за середній рівень, 7 – вищий за середній, 8 – високий рівень, 9 – дуже високий рівень.

Підсумком аналітичного етапу нашої роботи стало таке оцінювання валеологічних якостей: потреба бути здоровим – 9, валеогенна свідомість – 7, досягнення поставлених завдань зі зміцнення здоров'я (вольові якості) – 7, освіченість у питаннях охорони й зміцнення здоров'я й здорового способу життя – 8, повага законів держави й міжнародного права в цій сфері – 5, повага й слідування національним прогресивним традиціям організації оптимального життєзабезпечення – 6, валеологічна активність – 7, профілактичний підхід у розумінні сутності здорового способу життя – 7, саморегуляція – 7, нарощування резервів організму – 7, валеологічна компетентність – 8, валеологічна культура – 7, відповідальність за стан власного здоров'я – 8, єдність свідомості й поведінки (вихованість) – 7. Умовно можна припустити, що якості, що одержали вищі бали (9 й 8), є базовим рівнем психологічних новотворів, які визначають значною мірою загальну спрямованість суб'єктивного ставлення до здоров'я й здорового способу життя. Параметри з рейтингом 7 балів відображують переважну дієву складову світогляду з акцентом у бік інструментально-операціонального ставлення до оздоровлення. Якості, що одержали оцінку 5-6 балів, відображують у світоглядній картині тенденції, що зароджуються.

Із цими застереженнями й примітками ми вважаємо цю сукупність такою, що відповідає завданням нашого дослідження. На основі отриманих даних був складений ідеальний профіль валеологічних якостей особистості, що відповідає підсумковому резюме експертів, які беруть участь у роботі, – представників різних соціальних груп населення з неоднозначними особистісними перевагами в житті й статусом в очах громадськості, що в сукупності дозволяє вважати об'єктивним (нормативним, еталонним) їхній вердикт.

Маючи зразок, ми одержали можливість для вивчення процесу просування студентів до ідеального профілю валеологічних якостей. Молодим людям пропонувалося відповісти на запитання про виразність названих властивостей особисто в них, використовуючи той самий рейтинг оцінювання, що слугував орієнтиром для експертної комісії.

Якщо наближення особистісного профілю до еталонного становить від 5 % до 25 %, то такий масив обстежуваних одержував індекс „1”, якщо від 26 % до 50 % – індекс „2”, від 51 % до 75 % – індекс „3”, від 76 % до 90 % – індекс „4”, від 91 % до 95 % – індекс „5”. Таким чином, ми одержали 5 груп обстежуваних залежно від близькості до зразка – ідеалу валеологічних якостей. Варто відзначити, що аналіз особистісних профілів починається з оцінки 5 – процентного рівня сформованості, що, на наш погляд, виправдано, тому що важко в реальному середовищі уявити студента з відсутністю уявлень про здоров'я й здоровий спосіб життя, так само як досягнення стопроцентного наближення до ідеалу практично не можливо. Верхня межа досягає планки 95-процентного рівня. Зрізи в таблиці відображують середнє значення за трьома повторами.

Між першим і третім зрізами, відповідно до плану дослідно-експериментальної праці, проводилася обширна робота за запропонованою нами системою, основні елементи якої становить зміст нашого дослідження. Тому якісні й кількісні зміни між зрізами можна розцінити як показники ефективності запропонованого.

Як видно, прогресивні зміни простежуються за індексами „1” й „2”. Кількість студентів з цими рівнями наближення до ідеального профілю валеологічних якостей має стійку тенденцію зниження. За іншими індексами спостерігається збільшення кількості студентів, які наближуються до стандарту, про що свідчить плавна динаміка формування валеологічних якостей без стрибків і помітних потрясінь.

Остання обставина фіксує ціннісне ставлення учнів до виховного процесу й позитивний відгук на його формувальний вплив.

При опануванні зразка ідеального ставлення до проблемної області студенти в групах індексного розподілу характеризувалися різним рівнем ініціативи до валеологічної діяльності: активні, нейтральні й пасивні. До активного типу поведінки варто зарахувати студентів із групи 4 й 5. До нейтрального – з 2 й 3 групи, при цьому третю групу сюди можна віднести з певною часткою умовності, як ту, що схиляється до ініціативної поведінки нестійкого характеру. Пасивний тип ставлення проявляють студенти, об'єднані в групу з рангом індексу „1”.

В експериментальних умовах досягається збільшення числа активних студентів за рахунок ставлення частки пасивних і нейтрально настроєних. У контрольних групах на тлі незначного зменшення числа пасивних студентів спостерігається настільки ж невелике позитивне зрушення у бік ініціативної поведінки, тоді як частка студентів нейтрального відношення до здорового способу життя збільшується.

Висновки.

1. Між освітнім процесом, орієнтованим на пропоновану модель валеологічного світогляду майбутнього вчителя, і результатом цієї діяльності простежується прямий та істотний зв'язок.

2. При правильно організованому освітньо-професійному середовищі частка студентів з ініціативною поведінкою, щодо власного здоров'я й оптимального способу життя збільшується, викликаючи пропорціональне зниження числа пасивних і нейтрально налаштованих студентів.

3. Якщо виховна робота здійснюється відірвано від індивідуально-професійних пріоритетів особистості майбутнього вчителя, то при незначному збільшенні студентів із позицією здоров'ярозвивальної поведінки більшість студентів пасивного ставлення поповнює ряди нейтрально налаштованих молодих людей. Взаємне переміщення такого роду не відповідає завданню підготовки педагогічних кадрів з основами професійної діяльності вираженого здоров'ярозвивального змісту, тому що вони демонструють досить інертний світоглядний підхід до самоорганізації й самокерування власного способу оптимальної життєдіяльності, а отже не можуть бути зразком для наслідування при спілкуванні з майбутніми вихованцями.

Варто підкреслити деяку відносність й певною мірою умовність наведених характеристик, оскільки мова йде про частину населення, найбільш чуйну до виховного впливу, організованого й підкріпленого позитивними зрушеннями змін. Настільки ж інтенсивною може виявитися й трансформація світоглядних орієнтирів під натиском стихійних соціально-економічних чинників. Суспільство, яке нестабільно функціонує, членами якого ми виявилися, загострює увагу вчених на необхідності дослідження прогностичних плинів у ряді «пасивний-нейтральний-активний», виділяючи цю лінію прогнозу стосовно педагогів як спадкоємців соціального досвіду здорового способу життя і його реформаторів. У загальнодержавному масштабі, як неодноразово вказувалося, відзначається наростання відчуження значної частини молоді від традицій здорового способу життя. Суспільна свідомість у своїй масі не організована в суспільну силу здоров'язбережної поведінки й різноманітних моделей здорової життєдіяльності. Нестійкість функціонування не може не викликати виникнення потоків протилежного руху, що само організується. Їх природа значно підсилюється під впливом інститутів освіти й виховання. Реалії нового часу не можуть не коректувати й модельні, ідеальні вимоги до особистості майбутнього вчителя, додаючи до його характеристичного портрету інші штрихи й відтінки. З другого боку, час «селекціонує» такі особистісні якості, які містять універсальні загальнолюдських якостей, що дозволяє організувати виховний процес, враховуючи їх, коректуючи тактику педагогічного впливу, беручи до уваги, вимоги сьогодення й перспективи завтрашнього.

Список літератури

1. *Книш Т. В.* Валеологічна підготовка майбутніх вихователів дошкільних закладів освіти : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Книш Тетяна Валентинівна. – К., 2001. – 211 с.
2. *Коваль В. О.* Особливості валеологічної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах : автореф. дис... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 „Соціальна педагогіка” / Коваль Владислав Олександрович. – Луганськ, 2007. – 20 с.
3. *Мінено А. О.* Формування валеологічних знань у майбутніх учителів фізичної культури : автореф. дис ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Міненок Антоніна Олексіївна. – К., 2007. – 20 с.
4. *Міхеєнко О. І.* Валеологічна підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у вищому педагогічному навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Міхеєнко Олександр Іванович. – О., 2004. – 212 с.
5. *Нестеренко В. В.* Підготовка вихователів дошкільних закладів до валеологічного виховання дітей / В. В. Нестеренко. – О., 2007. – 166 с.
6. *П'ясецька Н. А.* Формування валеологічної культури майбутніх учителів у вищих закладах освіти І-ІІ рівнів акредитації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / П'ясецька Наталія Анатоліївна. – К., 2004. – 223 с.

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТ ТРЕБОВАНИЙ К ВЫПУСКНИКУ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВУЗА КАК К ОРГАНИЗАТОРУ ОЗДОРОВИТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В СИСТЕМЕ ВОСПИТАНИЯ, И РЕАЛЬНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ

Борис МАКСИМЧУК

Винницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Аннотация. В статье обращаем внимание на необходимость формирования валеологической компетентности будущих учителей в процессе физического воспитания. В опытно-экспериментальной работе нами исследовались системы ценностных ориентаций студентов-педагогов, а также валеологические качества как объективизация системы мировоззренческого отношения студентов к профессиональной деятельности и жизненной позиции здоровьесформирующей программы.

Ключевые слова: валеология, педагогическое образование, здоровый образ жизни.

**SOCIOCULTURAL ASPECTS OF REQUIREMENTS
TO GRADUATE HIGH SCHOOL TEACHING AS AN ORGANIZER
IN THE HEALTH WORK TRAINING, AND ACTUAL RESULTS
OF SOCIAL AND EDUCATIONAL IMPACT**

Borys MAKSYMCHUK

Vinnitsya State Pedagogical University after M. Kotsjubynsky

Annotation. The article emphasizes the need of valeological competence of future teachers in the process of physical education. In research and experimental work we studied the system of values student-teachers, as well as valeological as an objective system of ideal ratio of students to the profession and the vital position of health forming the program.

Key words: valeology, teacher education, healthy lifestyle.